

УДК [378.016:811.111]-057.87

ФАХОВА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ЮРИСТІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**Наталія ЯЦИШИН (Луцьк, Україна)**

У статті розглянуто особливості і значення фахової підготовки студентів-юристів у процесі вивчення іноземної мови. Наведено можливі варіанти профільно-орієнтованого навчання та його основних принципів, ефективність яких перевірена практикою.

Ключові слова: навчально-виховний процес, особистість фахівця, іноземна мова, профільно-орієнтоване навчання.

The paper considers the characteristics and importance of professional training of law students in the process of learning a foreign language. Possible variants of profiled-based learning and its basic principles, effectiveness of which is tested by practice is dealt.

Key words: educational process, the identity of the expert, foreign language, shaped-oriented education.

Актуальність даної теми визначається потребами сучасного цивілізаційного розвитку, посиленням (глобалізацією) міжнародних зв'язків у різних галузях науки та культури та її інтеграцією, необхідністю спілкування між різними народами. Її науково-практична значущість зростає, оскільки постійно змінюються соціальні умови, концепції удосконалення освіти, теорія і практика навчання іноземних мов, зокрема і в напрямку удосконалення мовленнєвої культури.

Дана проблема привертає все більшу увагу і науковців, і практиків. Аналітико-синтетична і методична робота в цьому напрямку частково реалізована як у монографічних виданнях, підручниках та навчальних посібниках, так і в окремих наукових статтях. Серед них слід, у першу чергу, назвати працю колективу авторів (Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова, С. І. Потапенко, Г. С. Чекаль та ін.) «Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах», затверджена Міністерством освіти і науки України як підручник для студентів вищих навчальних закладів [5], в якій розглянуто теоретичні, практичні, організаційні аспекти навчання іноземних мов як засобу спілкування в діалозі культур, подано сучасний погляд на навчання усіх видів мовленнєвої діяльності; навчальний посібник за

авторством О. Б. Тарнопольського і С. П. Кожушко «Методика навчання англійській мові для ділового спілкування» [8], в якому подано методико-лінгвістичну характеристику ділової англійської мови у її відмінності від загальнонародної мови та підмов різних спеціальностей, а також цілі, зміст, метод та практичну технологію навчання англійської мови для ділового спілкування; підручник, підготовлений колективом авторів під керівництвом С. Ю. Ніколаєвої, «Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах», у якому здійснена спроба викласти основи загальної методики викладання іноземних мов відповідно до «Концепції педагогічної совіти» (1998 р.) [4]; наукова стаття Н. В. Губенко «Мовленнєва компетентність та культура майбутнього фахівця» [1], А. Павлюк «Мовленнєвий розвиток особистості в контексті державного стандарту освіти» [7] та деякі інші, які актуалізують проблему розвитку мовленнєвих творчих здібностей, в т.ч. і у контексті нашого дослідження. Серед зарубіжних видань привертає увагу праця Н. М. Мініної «Програма навчання активному володінню іноземною мовою студентів немовних спеціальностей і методичні рекомендації» [6].

Наближено до теми нашого дослідження розглядають важливі питання формування й розвитку мовленнєвої культури студентів-юристів Кіржнер С. Е. [2], Токарська А. [9], Лощенова І. Ф. [3].

Мета статті полягає у висвітленні основних аспектів формування й розвитку мовленнєвої культури студентів – майбутніх юристів, у процесі вивчення іноземної мови на лексико-термінологічній основі правознавчого змісту та із застосуванням порівняльної методології.

Загальновизнано, що мовленнєві творчі здібності посідають важливе місце в розвитку особистості на всіх етапах її життєдіяльності. Не є винятком у цьому і період навчання у вузі та набуття професії, що визначить найбільш активну і тривалу фазу життєдіяльності людини, але тепер уже у статусі спеціаліста. Тим часом міжнародні зв'язки України зумовлюють потребу в спеціалістах, які здатні у мовленнєвому відношенні і у своїй спеціальній підготовці до професійного іншомовного спілкування, тобто можуть

здійснювати успішну взаємодію із зарубіжними співрозмовниками у різних ситуаціях і на різних рівнях, залежно від поставленої мети або непередбачуваної ситуації тощо.

Таким чином, сучасна освітня парадигма відбиває новий погляд на взаємозв'язок ефективного навчання іншомовного спілкування з урахуванням діалогу культур і особливостей спілкування представників різних культур. Одним з найважливіших аспектів цієї проблеми є становлення спеціаліста, який на мовленнєвому рівні володіє основами міжкультурної комунікації, що передбачає досягнення взаємоузгоджених дій з носієм відмінної культури. Погоджуючись з думкою С. Е. Кіржнера, можна стверджувати, що головною метою навчання іноземної мови в контексті діалогу культур слід вважати підготовку студентів до активного співробітництва у сучасному полікультурному світі засобами виучуваної мови [2: 88]. Отже, навчаючи студентів-юристів основним умінням професійної між культурної комунікації, англійську мову слід розглядати не тільки як предмет вивчення, а й як засіб обміну майбутніми спеціалістами важливою професійною інформацією правознавчого спрямування.

Незважаючи на те, що у сучасній науковій літературі в основному вироблені методичні підходи до формування й розвитку мовленнєвої культури студентів у процесі професійно спрямованого навчання майбутніх юристів, поки що не вистачає детального опису схожих і відмінних рис здійснення вітчизняними і зарубіжними юристами професійного спілкування, тоді як порівняльний аналіз такого характеру зміг би покращити здатність сучасних спеціалістів до міжкультурного спілкування. Тому розвиток у майбутніх юристів навичок і вмінь професійного англомовного спілкування повинен базуватися на формуванні у свідомості студентів правової картини світу в процесі взаємопов'язаного вивчення англійської мови і правової системи країн виучуваної мови.

Ми також поділяємо думку А. Токарської з приводу того, що у лінгвістиці, психології, соціопсихолінгвістиці, етиці, юридичній деонтології

комунікативну ефективність взаємодії юристів та осіб, які вступають у правові відносини, розглядають у загальних рисах як мовно-етикетний вияв вербальної поведінки співрозмовників. За її визначенням комунікативна діяльність працівників органів правопорядку – це “інтелектуально-вербальні та невербальні дії, спрямовані на консенсусну взаємодію із особами різних вікових, гендерних, професійних та культурно-етнічних груп, які переважно виявляють (за несприятливих умов та обставин) негативну реакцію щодо захисту прав і свобод громадян, протиправних посягань на їх життя та здоров’я, державного устрою та громадського порядку” [9: 438].

Дійсно, у юридичній діяльності освоєння вказаних елементів відбувається в процесі спілкування працівників органів правопорядку з іншими членами соціальних груп. Через мовну норму, яка забезпечує комунікативну ефективність взаємодії юристів, комунікативна діяльність виступає складовим компонентом національної комунікативної культури. Остання визначається належним рівнем реалізації у вербальному (мовленнєвому) вимірі комунікативних норм і традицій, що склалися в межах національної та загальнонаціональної культур.

На думку І. Ф. Лощенової, яку теж варто виділити як новаторську, останнім часом до наукового обігу дослідників увійшли нові підходи до опису взаємозв’язку мови, культури й освіти. Отже, виникла потреба переглянути деякі питання, які мають забезпечити якісну зміну лінгвокраїнознавства в нових умовах. У зв’язку з цим вона вважає, що лінгвокраїнознавство – це не відомості про країну, що викладаються іноземною мовою, а спеціальний курс навчання іноземної мови, у ході якого ті, хто навчаються, отримують країнознавчу інформацію не тільки і не стільки для вирішення загальноосвітніх задач, скільки для розширення об’єму фонових знань (у нашому випадку – правознавчих), що забезпечують успішну комунікацію іншомовною мовою [3: 132].

У цьому контексті заслуговують на увагу й наукові сентенції Н. В. Гуренко, яка вважає, що цей процес стосується багатьох професіоналів,

які працюють у сфері лінгвістики, зокрема викладачів іноземної мови. Міжкультурне спілкування як сфера діяльності філологів вимагає від них чіткого усвідомлення та розуміння не лише іншого менталітету й обізнаності в галузі понять та явищ, притаманних певній культурі, а й вмінні правильно їх застосовувати у мовленнєвій діяльності. Кожна нація в ході історичного розвитку набуває велику кількість характерних ознак, які не проникають в інші, навіть генеалогічно споріднені нації. Певні слова та словосполучення позначають народні звичаї, традиції, свята, адміністративні, правові та політичні системи [1].

Як показує практика, дуже важливо розрізняти такі реалії або одиниці національно забарвленого лексикону для розуміння значення словосполучення або тексту в цілому. Крім того, поняття реалії тісно пов'язане з феноменом міжкультурного спілкування. Це спілкування людей, що належать до різних культур. Воно може бути надзвичайно важким через різні поняття про те, коли, чому і як потрібно вживати мову. Таким чином, міжкультурне спілкування є надзвичайно важливим фактором розуміння та правильного відтворення мови.

При формуванні лексико-термінологічних основ комунікативної діяльності правознавців важливо закласти суб'єктам правовідносин інформацію про політичний устрій країни, особливості функціонування судової гілки влади, тенденції у розвитку галузей та інститутів права (конституційного та муніципального права, адміністративного та цивільного права і ін.), специфіку обов'язків різних представників юридичної професії. Все це у значній мірі визначає характер завдань щодо розвитку мовленнєвої підготовки у якійсь із передбачуваних сфер діяльності майбутнього юриста.

Так, наприклад, розгляд складних кримінальних справ, з відповідним лексико-термінологічним визначенням, у Великобританії проходить у суді вищої інстанції (Crown court), тоді як менш складні справи розглядаються у судах нижчої інстанції (Magistrates' courts). У США більшість повсякденних суперечливих справ (сімейних, побутових і ін.) розглядається у судах штатів (state courts), проте деякі більш серйозні справи надходять до федеральних

судів (federal courts). Такі відмінності у процесі вивчення англійської мови засвоюються майбутнім юристом у двоєдиному аспекті: а) закріплення правознавчих знань із судочинства у Великобританії і США на основі порівняльного аналізу; б) визначення мовленнєвих особливостей мови закону як способу зовнішнього вираження правових приписів у законі і мови судочинства, якого проводиться судочинство, реалізується доступність і широка інформованість про зміст і порядок розгляду справи, забезпечується реалізація виховної функції цивільного судочинства.

Аналогічне порівняння можна провести і в інших галузях юридичної діяльності. Так, особливістю англійської правової системи є робота окремих видів адвокатів: соліситори (solicitors), які готують справу клієнтів до розгляду в судовому порядку, і баристери (barristers), що безпосередньо представляють інтереси осіб у суді. В Україні та США такого поділу немає. Іншим прикладом відмінності англо-американської та української судовиконавства можна назвати вирішальну роль суду присяжних в англійських країнах, в той час як в українській правовій системі така практика не є поширеною. Однак, вироблення у студентів-юристів відповідних англійськомовних навичок у цьому напрямку є важливим з огляду на судову реформу в Україні і введення суду присяжних в українську судочинну практику.

З точки зору юридичної лінгвістики, на сучасному етапі формування мовленнєвої культури майбутніх юристів з використанням можливостей зарубіжного правознавчого досвіду засобами іншомовлення, необхідно посилювати взаємозв'язок мови і права, активніше використовувати мовні засоби вираження правових понять і категорій, мовностилістичні ресурси у сфері правової комунікації з поступовим виведенням їх на міжнародний рівень. У даному випадку своєрідна мовна політика права передбачає, з одного боку, розширення й удосконалення мовленнєвої культури на власній лексико-термінологічній мовній основі, з іншого боку, об'єктивну необхідність застосування зміненої системи української лексичної термінології, пов'язаної із міжнародними правовими діями. У такій системі мають місце іншомовні

елементи, інтернаціоналізми й інші нові мовні позначення, що потрапляють в українську мову внаслідок інтернаціоналізації сучасного світу.

З методичної точки зору цей процес дозволяє виділити наступні принципи професійно-орієнтованого навчання іноземній мові, перевірені викладацькою практикою багатьох філологів і власним досвідом:

1. Принцип спільної діяльності викладача іноземної мови, викладачів-юристів і студентів у плануванні, здійсненні, оцінюванні й удосконаленні навчального процесу. Наприклад, перед студентами-правниками, які вивчають англійську мову, стоїть подвійне завдання: з одного боку, вони мають оволодіти своєрідним британським та американським словником і стилем, а з іншого – розібратися у незвичних для них поняттях англо-американської правової системи.

2. Принцип опори на досвід і навички студентів. Його суть полягає в тому, що життєвий досвід (побутовий, навчальний, соціальний, професійний) використовується викладачем і студентами в якості джерела навчання.

3. Принцип індивідуалізації навчання, який передбачає створення програми навчання, що враховує індивідуальні потреби й інтереси студентів, а також досвід і рівень підготовки, їх психофізіологічні, когнітивні і адикативні особливості.

4. Принцип колективної (кооперативної) навчальної діяльності студентів із вивчення іноземної мови. Це форма організації навчання у малих групах студентів, об'єднаних спільною навчальною метою. За такої організації навчання викладач керує роботою кожного студента опосередковано, тобто через навчальні завдання, за допомогою яких він спрямовує діяльність групи.

На думку С. Е. Кіржнера, кооперативне навчання відкриває для студентів можливість співпраці зі своїми ровесниками, дозволяє реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування, сприяє досягненню студентами більш високих результатів засвоєння знань та формування вмінь. Такий принцип навчання легко і ефективно поєднується з традиційними формами і методами навчання і може застосовуватись на різних етапах навчання. Основним

елементом спільного навчання є розвиток навичок міжособистісного спілкування і спілкування в невеликих групах (оптимальною вважають групу з 3-6 осіб) [2: 88-92].

5. Контекстність навчання. Згідно з цим принципом навчання переслідує мету, яка усвідомлюється студентом як життєво необхідна і орієнтована на здійснення ним соціальних планів і розвиток особистості. Таке навчання організовується з врахуванням потреб і умов їх майбутньої професійної, соціальної і побутової діяльності, а також просторових і часових факторів.

6. Системність навчання. Цей принцип передбачає дотримання відповідної цілі, змісту, форм, методів, засобів навчання і оцінки його результатів.

7. Принцип актуалізації результатів навчання. Його сутність полягає в тому, що студенти невідкладно використовують одержані знання і набуті вміння, навички і якості в реальному житті.

Таким чином, принципи навчання, що наведені вище, як і інші принципи (самостійності, елективності, усвідомленості навчання тощо), з одного боку, регламентують діяльність викладача, спрямовуючи її на розвиток особистості майбутнього юриста, з іншого – націлюють студента на усвідомлене навчання і оволодіння відповідними професійними навичками та вміннями.

У цьому зв'язку з власного досвіду вважаємо, наприклад, що доцільною й методично виправданою є професіоналізація навчання іноземних мов за допомогою та засобами ведення і використання спеціальних словників. Введення особистих навчальних словників, з якими кожен з нас неодноразово стикався при вивченні іноземної мови, може принести набагато більше користі, якщо і в зв'язку з цим застосувати системний підхід. При системному підході кожна нова лексична одиниця або вираз фразеологізму займуть в навчальному словнику відповідне місце, що, безумовно, сприятиме їх кращому засвоєнню, взаємопов'язуванню з іншими лексемами і вільнішому використанню в мовній практиці.

Сам факт ведення особистих словників при вивченні мови жодною мірою не є зайвим або необов'язковим, оскільки письмова фіксація будь-якого слова або виразу є куди продуктивнішим способом їх запам'ятовування, чим при сприйнятті на слух або пошуку в загальному словнику. До того ж це найбільш простий спосіб освіжити вивчений матеріал в пам'яті, повторити те, що недостатньо засвоєно студентами.

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що загалом сутність основних методик професійно-орієнтованого навчання іноземній мові майбутніх юристів націлюють викладача іноземної мови, крім застосування особливих методик вивчення такої мови, на його інтеграцію з фаховими юридичними дисциплінами з метою одержання більш широкого спектру професійних знань і формування професійно значимих якостей особистості у процесі між культурного (міжнародного) спілкування.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Губенко Н. В. Мовленнєва компетентність та культура майбутнього фахівця : матеріал з PSYH.KIEV.UA – Вісник психології і соціальної педагогіки [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua/%D0%9C%D0%BE%D0%B2%D0%B...>
2. Кіржнер С. Е. Англomовна підготовка майбутніх юристів до професійної міжкультурної комунікації / С. Е. Кіржнер // Наукові записки. Серія «Психологія». – 2008. - № 11. – С. 88-92.
3. Лощенова І. Ф. Актуалізація лінгвокраїнознавчих знань студентів як чинник розвитку готовності до міжкультурної комунікації / І. Ф. Лощенова // Педагогічні науки. Наукові праці. – 2006. – Випуск 37 (Т.50). – С. 131-135.
4. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
5. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх закладах : підручник / Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова та ін. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 328 с. (Серія «Альма-матер»).
6. Минина Н. М. Программа обучения активному владению иностранным языком студентов неязыковых специальностей и методические рекомендации / Н. М. Минина. – М. : «НВИ» - «ТЕЗАУРУС», 1998. – 62 с.
7. Павлюк А. Мовленнєвий розвиток особистості в контексті державного стандарту освіти [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/obril/2009_1/Pavluk.doc.pdf

8. Тарнопольский О. Б., Кожушко С. П. Методика обучения английскому языку для делового общения : учебное пособие / О. Б. Тарнопольский, С. П. Кожушко. – К. : Ленвит, 2004. – 192 с.

9. Токарська А. Нормативний аспект комунікативної діяльності юристів (до проблеми уніфікації термінології міжнародного права) / А. Токарська // Вісник Львівського університету. Серія філологія. – 2004. – Вип. 34. Ч. 1. – С. 438-443.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталія Яцишин – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Наукові інтереси: юридична термінологія, зокрема та, що забезпечує виконання кримінальних покарань (порівняльний аспект української і англійської мов), підготовка термінологічних словників даної галузі юридичної науки.